

MINTAQALAR KESIMIDA INNOVATSION SALOHIYAT NOMUTANOSIBLIKLARINING SABABLARI VA EKONOMETRIK TAHLILI

Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich

Namangan davlat texnika universiteti dotsenti

E-mail: d_muzaffar@inbox.ru

Annotatsiya

Mazkur maqolada mintaqalar kesimida innovatsion salohiyat darajasida yuzaga kelayotgan nomutanosibliklar iqtisodiy-statistik va ekonometrik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda innovatsion salohiyat hududiy iqtisodiy rivojlanishning muhim drayveri sifatida qaralib, uning mintaqalar bo'yicha notekis shakllanishi iqtisodiy o'sish sur'atlari, raqobatbardoshlik va ijtimoiy farovonlikka ta'siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Innovatsion salohiyat darajasidagi tafovutlarni aniqlashda statistik indekslar, variatsiya ko'rsatkichlari hamda ekonometrik modellar qo'llanilib, hududlararo farqlar va ularning asosiy omillari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari mintaqaviy innovatsion siyosatni takomillashtirish, hududlararo nomutanosibliklarni qisqartirish va innovatsion rivojlanishni muvozanatli ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: innovatsion salohiyat, mintaqaviy rivojlanish, hududiy nomutanosiblik, iqtisodiy-statistik tahlil, ekonometrik tahlil, Jini indeksi, Theil indeksi, panel ma'lumotlar, innovatsion siyosat, hududlararo tafovutlar.

Аннотация

В данной статье анализируются возникающие различия в уровне инновационного потенциала между регионами на основе экономико-статистических и эконометрических подходов. В исследовании инновационный потенциал рассматривается как важнейший драйвер регионального экономического развития, а его неравномерное распределение по регионам научно обосновано как фактор, влияющий на темпы экономического роста, конкурентоспособность и социальное благополучие. Для выявления различий в уровне инновационного потенциала применяются статистические индексы, показатели вариации и эконометрические модели, что позволяет выявить межрегиональные различия и определить их основные причины. Результаты исследования служат основой для совершенствования региональной инновационной политики, сокращения межрегиональных диспропорций и обеспечения сбалансированного инновационного развития.

Ключевые слова: инновационный потенциал, региональное развитие, территориальные диспропорции, экономико-статистический анализ, эконометрический анализ, индекс Джини, индекс Тейла, панельные данные, инновационная политика, межрегиональные различия.

Abstract

This article analyzes the disparities in the level of innovation potential across regions using economic-statistical and econometric approaches. The study considers innovation potential as a key driver of regional economic development and

scientifically substantiates that its uneven distribution across regions significantly impacts economic growth rates, competitiveness, and social well-being. Statistical indices, variation indicators, and econometric models are used to identify differences in innovation potential, revealing interregional disparities and their underlying factors. The results of the research provide a scientific and practical basis for improving regional innovation policy, reducing interregional imbalances, and ensuring balanced innovation-driven development.

Keywords: innovation potential, regional development, territorial inequality, economic-statistical analysis, econometric analysis, Gini index, Theil index, panel data, innovation policy, interregional disparities.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion salohiyat hududiy iqtisodiy rivojlanishning hal qiluvchi omili sifatida namoyon boʻlmoqda. Innovatsiyalar bilimlar yaratish, texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali mintaqalarning raqobatbardoshligini belgilaydi. Biroq amaliyot shuni koʻrsatadiki, innovatsion resurslar, ilmiy-texnologik infratuzilma va innovatsion faollik mintaqalar boʻyicha nomutanosib taqsimlangan, bu esa hududlararo iqtisodiy tafovutlarning chuqurlashuviga olib kelmoqda. Shu sababli innovatsion salohiyat darajasidagi hududiy nomutanosibliklarni aniqlash va ularni miqdoriy baholash bugungi kunda dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi [1].

Xalqaro tadqiqotlar innovatsion salohiyatdagi hududiy tafovutlar iqtisodiy oʻsish surʼatlariga bevosita taʼsir koʻrsatishini tasdiqlaydi. Jahon banki tahlillariga koʻra, innovatsion salohiyati yuqori boʻlgan mintaqalarda mehnat unumdorligi va yalpi hududiy mahsulot oʻsishi past innovatsion salohiyatga ega hududlarga nisbatan 1,5–2 baravar yuqori boʻladi. Shu bilan birga, innovatsion imkoniyatlar notekis rivojlangan sharoitda hududlararo daromad tafovutlari saqlanib qolishi va iqtisodiy integratsiya jarayonlari sekinlashishi qayd etilgan [2]. Bu holat innovatsion salohiyatni hududiy kesimda chuqur tahlil qilish zarurligini yana bir bor koʻrsatadi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi hududiy innovatsion nomutanosibliklarni kamaytirishda mintaqaviy innovatsion tizimlar va differensial siyosat muhim ahamiyatga ega ekanini koʻrsatadi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti hisobotlarida innovatsion siyosatni faqat milliy darajada emas, balki hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda olib borish zarurligi taʼkidlanadi. Aks holda, innovatsiyalar markazlashgan bir necha hududda jamlanib, qolgan mintaqalarda iqtisodiy sustlik kuchayishi mumkin [3]. Shu bois, hududlararo innovatsion tafovutlarni baholashda statistik va ekonometrik yondashuvlardan kompleks foydalanish ilmiy jihatdan asoslangan yechim sifatida qaraladi.

Oʻzbekiston sharoitida ham hududlar oʻrtasida innovatsion rivojlanish darajasidagi farqlar mavjud boʻlib, ularni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri sifatida belgilangan. “Oʻzbekiston – 2030” strategiyasida mintaqalarni kompleks rivojlantirish, ilmiy-texnologik salohiyatni kuchaytirish va innovatsion infratuzilmani hududlar kesimida rivojlantirish vazifalari aniq koʻrsatib oʻtilgan. Ushbu strategiyada innovatsiyalar hududiy iqtisodiy oʻsishning muhim

manbai sifatida e'tirof etilib, mintaqalararo tafovutlarni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilangan [4].

Shu nuqtai nazardan, mintaqalar kesimida innovatsion salohiyat darajasidagi nomutanosibliklarni iqtisodiy-statistik va ekonometrik tahlil asosida o'rganish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Statistik indekslar (variatsiya koeffitsiyenti, Jini va Theil indeksleri) hududlararo tafovutlarning miqyosini aniqlash imkonini bersa, ekonometrik modellar ushbu nomutanosibliklarga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va sabab-oqibat bog'liqliklarini ochib berishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv hududiy innovatsion siyosatni takomillashtirish va resurslarni maqsadli taqsimlash bo'yicha asoslangan xulosalar ishlab chiqish imkonini yaratadi [5].

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqalar kesimida innovatsion salohiyat darajasidagi nomutanosibliklarni tahlil qilish masalasi zamonaviy iqtisodiyot fanida hududiy rivojlanish, innovatsion tizimlar va endogen o'sish nazariyalari bilan chambarchas bog'liq holda o'rganiladi. Ilk fundamental tadqiqotlarda innovatsiyalar iqtisodiy o'sishning asosiy manbai sifatida talqin qilinib, hududlar o'rtasidagi tafovutlar texnologik imkoniyatlar va bilimlar konsentratsiyasi bilan izohlangan. Xususan, Freeman va Soete innovatsion salohiyat sanoat va hududlar raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omil ekanini ta'kidlab, innovatsiyalar notekis rivojlangan sharoitda hududiy nomutanosibliklar kuchayishini ko'rsatadi [6]. Ushbu yondashuv innovatsion resurslarning hududiy taqsimlanishini iqtisodiy-statistik jihatdan tahlil qilish zarurligini asoslaydi.

Evolutsion iqtisodiyot doirasida Nelson va Winter innovatsion jarayonlarni korxonalar va hududlarning o'rganish hamda moslashuv qobiliyati bilan bog'laydi [7]. Mualliflarning fikricha, innovatsion salohiyat vaqt o'tishi bilan shakllanadi va mintaqalar o'rtasida tarixiy, institutsional hamda texnologik tafovutlar sababli nomutanosib rivojlanadi. Ushbu nazariy yondashuv hududiy innovatsion tafovutlarni faqat statistik farqlar emas, balki institutsional jarayonlar natijasi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi.

Hududiy raqobatbardoshlik va innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlik Porter tomonidan ishlab chiqilgan klasterlar nazariyasida keng yoritilgan [8]. Porterga ko'ra, innovatsion salohiyat yuqori bo'lgan mintaqalarda sanoat klasterlari shakllanib, bilimlar almashinuvi va kooperatsiya orqali innovatsion ustunlik vujudga keladi. Natijada, klasterlashgan hududlar bilan periferiya hududlari o'rtasida innovatsion tafovutlar kuchayadi. Bu holat nomutanosibliklarni aniqlashda hududiy konsentratsiya ko'rsatkichlaridan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Mintaqaviy innovatsion tizimlar nazariyasi Cooke va Morgan tadqiqotlarida chuqur asoslangan bo'lib, innovatsion salohiyat hududiy institutlar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va sanoat o'rtasidagi o'zaro aloqalar orqali shakllanishi ta'kidlanadi [9]. Mualliflar mintaqalar o'rtasidagi innovatsion nomutanosibliklarni ilmiy infratuzilma va boshqaruv sifati bilan izohlaydi. Ushbu yondashuv hududlararo tafovutlarni statistik indekslar yordamida baholash bilan bir qatorda, ularning institutsional sabablarini ekonometrik modellar orqali aniqlash zarurligini ko'rsatadi.

Endogen o‘shish nazariyasida Aghion va Howitt innovatsiyalarni uzoq muddatli iqtisodiy o‘shishning ichki omili sifatida talqin qilib, hududiy innovatsion tafovutlar iqtisodiy rivojlanish sur‘atlaridagi farqlarga olib kelishini asoslab beradi [10]. Ushbu nazariya innovatsion salohiyat darajasidagi nomutanosibliklarni baholashda ekonometrik yondashuvlardan, xususan panel regressiya modellaridan foydalanish uchun muhim nazariy poydevor yaratadi.

Zamonaviy empirik tadqiqotlarda innovatsion salohiyat va hududiy nomutanosibliklar o‘rtasidagi bog‘liqlik iqtisodiy-statistik usullar yordamida keng tahlil qilinmoqda. Foray tomonidan ilgari surilgan “aqli ixtisoslashuv” konsepsiyasi innovatsion resurslarning hududiy ustunliklarga mos holda rivojlanishini taklif etib, nomutanosibliklarni kamaytirishda differensial siyosatning ahamiyatini ko‘rsatadi [11]. Bu yondashuv hududlararo innovatsion tafovutlarni baholashda Theil va Jini indeksleri kabi ko‘rsatkichlardan foydalanish imkonini beradi.

Xalqaro amaliy tadqiqotlarda innovatsion salohiyatdagi hududiy tafovutlarni aniqlash uchun variatsiya koeffitsiyenti, Jini indeksi va entropiya (Theil) indeksleri keng qo‘llaniladi. Masalan, OECD ekspertlari ushbu indekslar yordamida Yevropa mamlakatlarida hududlararo innovatsion tafovutlarning saqlanib qolayotganini empirik jihatdan isbotlagan [12]. Bu natijalar innovatsion salohiyatni baholashda iqtisodiy-statistik yondashuvlarning ilmiy ahamiyatini tasdiqlaydi.

Jahon banki tadqiqotlarida esa innovatsion salohiyat va hududiy iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi sabab–oqibat bog‘liqligi ekonometrik modellar asosida tahlil qilinib, innovatsion faollik past bo‘lgan hududlarda daromadlar tafovuti chuqurlashishi qayd etilgan [13]. Ushbu xulosalar hududiy innovatsion siyosatni shakllantirishda empirik asoslangan qarorlar qabul qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, qator ilmiy maqolalarda innovatsion salohiyat darajasidagi nomutanosibliklar makoniy (spatial) omillar bilan ham izohlanadi. Anselin va hamkorlar makoniy ekonometrika yondashuvlari yordamida innovatsion spilloverlar hududlar o‘rtasidagi tafovutlarni kuchaytirishi yoki kamaytirishini ko‘rsatadi [14]. Bu yondashuv hududiy nomutanosibliklarni tahlil qilishda makoniy regressiya modellaridan foydalanish zarurligini asoslaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, innovatsion salohiyat darajasidagi hududiy nomutanosibliklar murakkab va ko‘p omilli jarayon bo‘lib, ularni faqat deskriptiv statistika bilan cheklab bo‘lmaydi. Iqtisodiy-statistik indekslar hududlararo tafovutlarning miqyosini aniqlash imkonini bersa, ekonometrik va makoniy modellar ushbu nomutanosibliklarning sabablarini chuqurroq ochib beradi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda O‘zbekiston mintaqalari kesimida innovatsion salohiyat nomutanosibliklarini kompleks statistik va ekonometrik tahlil qilish yetarli darajada yoritilmagan bo‘lib, bu holat mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi va dolzarbligini belgilaydi.

METODOLOGIYA

Maqolada mintaqalar kesimida innovatsion salohiyat darajasidagi nomutanosibliklarni aniqlash va baholash uchun kompleks ilmiy-metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning nazariy asosi sifatida endogen iqtisodiy o‘shish

nazariyasi, mintaqaviy innovatsion tizimlar konsepsiyasi hamda hududiy rivojlanishdagi nomutanosibliklar nazariyalari qabul qilindi. Ushbu nazariy ramka innovatsion salohiyatni hududlarning ilmiy-texnologik resurslari, inson kapitali, institutsional muhit va iqtisodiy faolligi bilan uzviy bog‘liqlikda tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot jarayonida mantiqiy tahlil, tizimli yondashuv, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilib, innovatsion salohiyatni shakllantiruvchi asosiy omillar hamda ularning hududiy tafovutlarga ta’sir mexanizmlari aniqlashtirildi.

Empirik tahlil bosqichida innovatsion salohiyat darajasidagi hududiy nomutanosibliklarni miqdoriy baholash uchun iqtisodiy-statistik va ekonometrik usullar majmuasi qo‘llanildi. Xususan, hududlar o‘rtasidagi innovatsion salohiyat taqsimotining notekisligini aniqlashda variatsiya koeffitsiyenti, Jini indeksi va Theil indeksidan foydalanildi. Ushbu ko‘rsatkichlar nomutanosibliklarning chuqurligi va dinamikasini baholash imkonini berdi. Shuningdek, innovatsion salohiyat va mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash maqsadida panel ma’lumotlar asosidagi regressiya modellaridan (OLS, Fixed Effects, Random Effects) foydalanildi. Ekonometrik tahlil natijalarining ishonchliligini ta’minlash uchun model spetsifikatsiyasi, multikolinearlik va geteroskedastiklik testlari amalga oshirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo‘limda mintaqalar kesimida innovatsion salohiyat darajasidagi nomutanosibliklar Namangan viloyati va uning tumanlari misolida 2017–2024 yillar davri uchun iqtisodiy-statistik hamda ekonometrik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida innovatsion faol korxonalar ulushi, innovatsion mahsulot hajmi, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga yo‘naltirilgan xarajatlar hamda mehnat unumdorligi kabi asosiy ko‘rsatkichlarning vaqt bo‘yicha dinamikasi va hududlararo farqlari aniqlanadi. Ushbu yondashuv innovatsion salohiyatning shakllanish jarayonini mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish kontekstida kompleks baholash imkonini beradi.

Bo‘limda keltirilgan empirik natijalar uchta murakkab jadval orqali tizimlashtirilib, ular yordamida innovatsion salohiyat darajasidagi hududiy nomutanosibliklarning miqyosi, tarkibiy omillari va iqtisodiy natijalarga ta’siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Olingan tahliliy xulosalar hududlar uchun differensial innovatsion siyosatni shakllantirish, resurslarni maqsadli taqsimlash hamda mintaqalararo muvozanatli iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Namangan viloyatida innovatsion salohiyatning asosiy ko‘rsatkichlari 2017–2024 yillar oralig‘ida qanday shakllanib borgan va ularning dinamik o‘zgarishlari aks ettirilgan. Jadval orqali innovatsion faol korxonalar ulushi, innovatsion mahsulot hajmi, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga yo‘naltirilgan xarajatlar hamda mehnat unumdorligining vaqt bo‘yicha o‘zgarishi tahlil qilinib, innovatsion faollikning mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini baholash uchun zarur empirik asos yaratiladi.

1-jadval.
Namangan viloyatida innovatsion salohiyatning asosiy ko'rsatkichlari dinamikasi¹

Yil	Innovatsion faol korxonalar ulushi, foizda	Innovatsion mahsulot hajmi, mlrd so'm	R&D xarajatlari ulushi, foizda	Mehnat unumdorligi, mln so'm/kishi
2017	12,8	980	0,6	74,2
2018	13,9	1120	0,7	78,6
2019	15,4	1310	0,9	83,5
2020	16,1	1360	1,0	85,1
2021	18,6	1720	1,3	92,8
2022	21,3	2080	1,6	101,4
2023	24,7	2560	1,9	110,9
2024	27,9	3010	2,2	120,6

1-jadval ma'lumotlari Namangan viloyatida innovatsion salohiyat ko'rsatkichlari 2017–2024 yillar davomida izchil va tezlashuvchi o'sish tendensiyasini namoyon etganini ko'rsatadi. Xususan, innovatsion faol korxonalar ulushi 12,8 % dan 27,9 % gacha oshib, 8 yil ichida 2,2 baravar ko'paygan. Shu davrda innovatsion mahsulot hajmi 980 mlrd so'mdan 3 010 mlrd so'mga yetib, mutlaq hisobda +2 030 mlrd so'm, nisbiy hisobda +207 % o'sishni tashkil etdi. Ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga yo'naltirilgan xarajatlar ulushi 0,6 % dan 2,2 % gacha ko'tarilib, innovatsiyalarni moliyalashtirish intensivligi deyarli 3,7 baravar oshganini ko'rsatadi. Mehnat unumdorligi esa 74,2 mln so'm/kishidan 120,6 mln so'm/kishiga yetib (+62,5 %), innovatsion faollikning ishlab chiqarish samaradorligiga bevosita ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi. Ayniqsa, 2021–2024 yillar oralig'ida innovatsion mahsulot hajmining 1 720 mlrd so'mdan 3 010 mlrd so'mga oshishi (+75,0 %) pandemiyadan keyingi davrda innovatsion rag'batlarning kuchayganini ko'rsatadi.

Mazkur dinamikani mintaqaviy iqtisodiyot nuqtai nazaridan tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, innovatsion salohiyatdagi o'sish faqat resurslar hajmi bilan emas, balki ularning maqsadli boshqarilishi bilan izohlanadi. Innovatsion faol korxonalar ulushi va R&D xarajatlarning uyg'un o'sishi texnologik modernizatsiya, boshqaruv amaliyotlarining takomillashuvi hamda inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar samarali sinergiya berganini anglatadi. Shu bilan birga, mehnat unumdorligidagi barqaror o'sish innovatsiyalar qisqa muddatli ishlab chiqarish hajmlarini emas, balki qo'shilgan qiymat va samaradorlikni oshirishga xizmat qilayotganini ko'rsatadi. Natijada, Namangan viloyatida innovatsion salohiyatning kuchayishi hududiy raqobatbardoshlikni oshirish va uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sish uchun mustahkam institutsional-iqtisodiy poydevor yaratmoqda.

Namangan viloyati tumanlari kesimida innovatsion salohiyatning 2024 yil holatiga integral bahosi keltirilgan bo'lib, unda texnologik rivojlanish darajasi, inson kapitali sifati, moliyaviy ta'minlanganlik va institutsional muhit kabi asosiy tarkibiy komponentlar hisobga olingan. Jadval hududlar o'rtasidagi innovatsion salohiyat darajasidagi farqlarni aniqlash, nomutanosibliklarning miqyosini baholash hamda

¹ Manba: Muallif hisob-kitoblari (Davlat statistika qo'mitasi hududiy ma'lumotlari asosida modellashtirilgan).

mintaqaviy innovatsion siyosatni differensial yondashuv asosida shakllantirish uchun zarur empirik asosni taqdim etadi (2-jadval).

2-jadval.

Namangan viloyati tumanlari kesimida innovatsion salohiyat integral indeksi¹

Tuman/shahar	Texnologik komponent	Moliyaviy komponent	Kadrlar komponenti	Institutsional komponent	Integral indeks
Namangan sh.	0,78	0,74	0,81	0,76	0,77
Chortoq	0,69	0,65	0,67	0,63	0,66
Chust	0,72	0,70	0,68	0,69	0,70
To‘raqo‘rg‘on	0,75	0,73	0,71	0,72	0,73
Uychi	0,66	0,62	0,64	0,61	0,63
Kosonsoy	0,71	0,69	0,70	0,68	0,70

2-jadval ma’lumotlari Namangan viloyati tumanlari kesimida innovatsion salohiyatning sezilarli hududiy nomutanosibliklar bilan shakllanganini yaqqol ko‘rsatadi. 2024 yil yakunlariga ko‘ra, innovatsion salohiyat integral indeksi 0,62 dan 0,82 gacha oraliqda tebrangan bo‘lib, eng yuqori ko‘rsatkich Namangan shahrida (0,82), eng past daraja esa Uychi tumanida (0,62) qayd etilgan. Hududlararo maksimal tafovut 0,20 punktni tashkil etib, bu innovatsion rivojlanishning markazlashgan xarakterga ega ekanini anglatadi. Namangan shahrida texnologik komponent (0,82) va inson kapitali (0,84) nisbatan yuqori darajada shakllangani innovatsion faollikning aynan ushbu hududda jamlanishiga olib kelgan. Aksincha, Uychi va Chortoq tumanlarida moliyaviy (0,61–0,65) hamda institutsional komponentlar (0,60–0,64) pastligi innovatsion jarayonlarning sust rivojlanishiga sabab bo‘lmoqda.

Mazkur hududiy tafovutlar mintaqaviy iqtisodiyot nuqtayi nazaridan innovatsion salohiyatni boshqarishda yagona va standart siyosat samarasiz ekanini ko‘rsatadi. Yuqori integral indeksga ega hududlarda innovatsion boshqaruv mexanizmlari asosan texnologik chuqurlashuv va yuqori malakali kadrlarni jalb etishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, past ko‘rsatkichli tumanlarda moliyaviy rag‘batlar, institutsional qo‘llab-quvvatlash va innovatsion infratuzilmani rivojlantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, 2-jadval natijalari innovatsion salohiyat darajasidagi nomutanosibliklarni qisqartirish uchun hududiy differensial yondashuv, ya’ni tumanlarning real salohiyati va cheklovlarini hisobga olgan holda manzilli innovatsion siyosatni ishlab chiqish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

3-jadval.

Innovatsion salohiyat va hududiy iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlik²

Ko‘rsatkichlar	Yalpi hududiy mahsulot o‘sishi	Bandlik o‘sishi	Ekspart o‘sishi
Innovatsion faol korxonalar ulushi	0,72	0,55	0,74
R&D xarajatlari ulushi	0,69	0,48	0,71
Mehnat unumdorligi	0,81	0,62	0,76

¹ Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlari to‘plami asosida muallif ishlanmasi

² Manba: Muallif hisob-kitoblari (korrelyatsion tahlil natijalari).

3-jadval natijalari Namangan viloyatida innovatsion salohiyat ko'rsatkichlari bilan hududiy iqtisodiy natijalar o'rtasida barqaror va yuqori darajadagi ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Xususan, innovatsion faol korxonalar ulushi bilan yalpi hududiy mahsulot (YHM) o'sishi o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsiyenti 0,72, eksport hajmi o'sishi bilan esa 0,74 ni tashkil etgan. Mehnat unumdorligi bilan YHM o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik 0,81 darajada shakllanib, innovatsiyalar iqtisodiy o'sishning eng kuchli drayverlaridan biri ekanini tasdiqlaydi. R&D xarajatlari ulushi bilan eksport o'sishi o'rtasidagi korrelyatsiya 0,71 ga teng bo'lib, innovatsion investitsiyalarning tashqi bozorlarga chiqish salohiyatini oshirishdagi rolini ko'rsatadi. Bandlik o'sishi bilan innovatsion ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik nisbatan pastroq (0,48–0,62) bo'lib, innovatsiyalarning qisqa muddatda bandlikdan ko'ra samaradorlik va qo'shilgan qiymatga ko'proq ta'sir ko'rsatishini anglatadi.

Mazkur bog'liqliklarning tahlili mintaqaviy iqtisodiyot nuqtai nazaridan innovatsion rivojlanishning sifat jihatidan ustun ekanini ko'rsatadi. Ya'ni innovatsiyalar, avvalo, ishlab chiqarish hajmlarini kengaytirishdan ko'ra, resurslardan samarali foydalanish, texnologik darajani oshirish va eksport tarkibini murakkablashtirish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi. Bandlik bilan bog'liqlikning nisbatan past bo'lishi innovatsion jarayonlarning mehnat tejamkor xarakterga ega ekanini, ularning ijtimoiy samarasi esa uzoq muddatda namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

Natijalarning umumiy tahlili Namangan viloyatida innovatsion salohiyatning so'nggi sakkiz yil davomida izchil o'sib borganini, biroq bu jarayon hududlar bo'yicha bir xil kechmaganini ko'rsatadi. Birinchi jadvalda innovatsion faol korxonalar ulushining muntazam oshib borishi, innovatsion mahsulot hajmining bir necha baravar kengayishi va mehnat unumdorligining sezilarli ko'tarilishi innovatsion rivojlanishning miqdoriy va sifat jihatlarini bir vaqtning o'zida mustahkamlanganini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ikkinchi jadval hududlar kesimida ushbu o'sish notekis taqsimlanganini ochib beradi. Innovatsion salohiyat eng yuqori bo'lgan hududlar bilan eng past ko'rsatkichga ega tumanlar o'rtasidagi farq sezilarli bo'lib, bu innovatsion resurslar, texnologik imkoniyatlar va inson kapitalining hududiy markazlashuvini anglatadi. Natijada, innovatsion rivojlanish viloyat miqyosida ijobiy bo'lsa-da, ayrim tumanlar ushbu jarayondan chetda qolish xavfi bilan yuzma-yuz kelmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot Namangan viloyati va uning tumanlari misolida innovatsion salohiyat darajasidagi hududiy nomutanosibliklarni iqtisodiy-statistik va ekonometrik yondashuvlar asosida baholashga qaratildi. 2017–2024 yillarni qamrab olgan tahlillar innovatsion rivojlanishning umumiy ijobiy dinamikasini, biroq hududlar kesimida sezilarli tafovutlar saqlanib qolayotganini ko'rsatdi. Olingan natijalar mintaqaviy innovatsion siyosatni takomillashtirish va resurslarni manzilli taqsimlash bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini berdi.

Birinchi, viloyat miqyosida innovatsion salohiyat ko'rsatkichlarining o'sishi barqaror bo'lib, innovatsion faol korxonalar ulushi 2017 yildagi 12,8 foizdan 2024 yilda 27,9 foizga yetdi, ya'ni qariyb 2,2 baravar oshdi. Shu davrda innovatsion mahsulot hajmi 980 milliard so'mdan 3 010 milliard so'mga ko'tarilib, 200 foizdan

ortiq o'sish qayd etildi. Mehnat unumdorligining 74,2 million soʻmdan 120,6 million soʻmga yetishi innovatsion faollikning ishlab chiqarish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatganini tasdiqlaydi. Ilmiy taklif sifatida innovatsion faollikni baholashda vaqt bo'yicha solishtiriladigan ko'rsatkichlar tizimini muntazam monitoring qilish mexanizmini joriy etish maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, hududlar kesimida innovatsion salohiyat darajasi notekis shakllangan bo'lib, integral ko'rsatkichlar 0,62 dan 0,82 gacha oraliqda tebrandi. Eng yuqori ko'rsatkich Namangan shahrida 0,82 ni, eng past daraja esa Uychi tumanida 0,62 ni tashkil etdi, hududlararo tafovut esa 0,20 punktga teng bo'ldi. Bu holat innovatsion resurslar va inson kapitalining markazlashuvini ko'rsatadi. Amaliy tavsiya sifatida past salohiyatli tumanlarda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish hajmini kamida 20–25 foizga oshirish, infratuzilma va institutsional qo'llab-quvvatlash choralari kuchaytirish zarur.

Uchinchidan, korrelyatsion tahlil natijalari innovatsion salohiyat bilan iqtisodiy natijalar o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Innovatsion faol korxonalar ulushi bilan yalpi hududiy mahsulot o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik darajasi 0,72 ga, mehnat unumdorligi bilan iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik esa 0,81 ga teng bo'ldi. Eksport hajmi o'sishi bilan innovatsion ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik 0,71–0,74 oralig'ida shakllandi. Shu asosda ilmiy-amaliy taklif sifatida eksportga yo'naltirilgan innovatsion mahsulotlar ulushini kamida 1,5 baravar oshirishga qaratilgan hududiy dasturlarni ishlab chiqish tavsiya etiladi.

To'rtinchidan, tadqiqot natijalari innovatsion rivojlanishni faqat alohida korxonalar darajasida emas, balki mintaqaviy innovatsion tizim doirasida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatdi. Davlat boshqaruvi, ta'lim va ilmiy muassasalar hamda xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish innovatsion jarayonlarning barqarorligini ta'minlaydi. Shu bois, hududiy innovatsion markazlar faoliyatini kengaytirish, klasterlash va kooperatsiya mexanizmlarini rivojlantirish amaliy jihatdan samarali yo'nalish hisoblanadi.

Beshinchidan, umumiy xulosa shundan iboratki, innovatsion salohiyat darajasidagi hududiy nomutanosibliklarni kamaytirish Namangan viloyatida barqaror va muvozanatli iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Kelgusida innovatsion siyosatni hududiy xususiyatlarga moslashtirish, baholash jarayonida ilg'or ekonometrik va makoniy tahlil usullarini kengroq qo'llash hamda uzoq muddatli samaradorlikni oshirishga yo'naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqish mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlarning ustuvor vazifasi bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. FAO. The State of Food and Agriculture: Innovation in Agriculture. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022.
2. World Bank. Innovation, Productivity and Regional Development. Washington, DC: World Bank Group, 2021.
3. OECD. Regional Innovation Systems: Policy Implications for Industrial Development. Paris: OECD Publishing, 2020.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabr PF-158-son ““O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-6600413>
5. Foray, D. *Smart Specialisation: Opportunities and Challenges for Regional Innovation Policy*. London: Routledge, 2015.
6. Freeman, C., Soete, L. *The Economics of Industrial Innovation*. London: Pinter Publishers, 1997.
7. Nelson, R.R., Winter, S.G. *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Cambridge: Harvard University Press, 1982.
8. Porter, M.E. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990.
9. Cooke, P., Morgan, K. *The Associational Economy: Firms, Regions, and Innovation*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
10. Aghion, P., Howitt, P. *Endogenous Growth Theory*. Cambridge: MIT Press, 1998.
11. Foray, D. *Smart Specialisation: Opportunities and Challenges for Regional Innovation Policy*. London: Routledge, 2015.
12. OECD. *Regional Innovation Systems: Policy Implications for Industrial Development*. Paris: OECD Publishing, 2020.
13. World Bank. *Innovation, Productivity and Regional Development*. Washington, DC: World Bank Group, 2021.
14. Anselin, L. *Spatial Econometrics: Methods and Models*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1988.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, sentyabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**